

שמות ב

במלחמה – כדאיתא בירושלמי^ה, דורו של דוד כולם צדיקים היו וע"י שהי' להן דילטורים היו יוצאים במלחמה והיו נופלים . . דורו של אחאב עובדי ע"ז היו ועל ידי שלא הי' להן דילטורים היו יורדים למלחמה ונוצחין^ו – אבל לכ-אורה מזה למדנו רק שיש סגולה מיו-חדת בשלום^ז (ובמילא – חסרון בלה"ר ומחלוקת) בענין דנצחון במלחמה; אבל מהי השייכות לגאולת ישראל, ועד כ"כ שבזה תהי' תלויה גאולתם משיעבוד ה-אומות?

ב. יתירה מזו:

בשמות רבה^י על פסוק זה מבליט עוד יותר את חטא לשון הרע כדבר ה-מעכב את הגאולה, וז"ל, "הי' משה מהרהר בלבו ואומר מה חטאו ישראל

א. עה"פ^א, "וירא משה ויאמר אכן נודע הדבר" איתא בתנחומא^ב שאמר משה, "יש ביניכם לשון הרע והיאך אתם ראויין לגאולה".

וצריך להבין: מצינו במדרשי רז"ל^ג שבגלות מצרים היו בין בני עובדי ע"ז, ואעפ"כ נגאלו ממצרים, וא"כ – מהי הפשיטות אצל משה, דמכיון ש"יש ביניכם לשון הרע (ו)היאך אתם ראויין לגאולה", שבגלל חטא לשון הרע לחוד כבר אינם ראויים לגאולה?

רז"ל הפליגו מאד בחומר האיסור ד-לשון הרע, ואמרו, "כל המספר לשון הרע כאילו כפר בעיקר"^ד, ועד ש"כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות ע"ז וג"ע ושפ"ד"^ה, אבל מ"מ תמוה הדבר, שהחטא דע"ז בפר"מ לא עיכב את גאולתם, ואילו חטא לשון הרע ה"ה מניעה לגאולת בני"י!

עוד מצינו ברז"ל שיש חומר בענין לשון הרע אפילו לגבי ע"ז בענין נצחון

(8) פאה שם. הובא גם בכח"י עה"פ כאן (ושם הביאו ממדרש תהלים ז, ו). וראה גם הנסמן בהערה הבאה.

(9) וכמבואר בכ"מ בחז"ל מעלה זו בשלום (ו)פחיתות המחלוקת) – ראה ספרי ובמדב"ר (פ"א, ז) עה"פ (נשא ו, כו) וישם לך שלום. ב"ר פלי"ג, ו. תנחומא צו ז, שופטים יח. פרש"י נח יא, ט.

וראה גם מס' דרך ארץ זוטא פ' השלום (ובכ"מ מהג"ל) בנוגע מעלת השלום (וחסרון המחלוקת) ב-כלל.

(10) פרשתנו פ"א, ל.

(*) להעיר, שר"א הקפר (ברבי) הוא בעל הד-מאמר (בתנחומא שם), גדול השלום שאפי' ישראל עצמן עושין ע"ז ועושין חבורה א' כו"ו (וגם בספרי ובמדב"ר בעל המאמר הוא ר"א בנו של ר"א הקפר), והוא הוא בעל המאמר ממכילתא בא שם (שהיו בידם ד' מצות, כדלקמן הערה 34, שלשיטתו ע"ש ובמפרשים) היו שטופין במצרים בע"ז.

(1) פרשתנו ב, יד.

(2) פרשתנו יו"ד.

(3) ראה מכילתא בשלח יד, כט. וראה מכילתא (ופרש"י) בא יב, ו. וכ"כ הרמב"ם הל' ע"ז ספ"א – הובא לקמן בפנים (סעיף ה).

(4) להעיר משמו"ר פמ"ג, ח.

(5) ערכין טו, ב. רמב"ם הל' דעות פ"ז ה"ג.

(6) ערכין שם. וראה ירוש' פאה פ"א ה"א.

רמב"ם הל' דעות שם. פיה"ש להרמב"ם אבות פ"א מ"י (בסופה).

(7) וראה בכל הסוגיא דערכין שם (וכן בשאר המקומות שבהערה שלפניו) כו"כ פרטים בחומר איסור לשון הרע.

וגם בגוף פירוש השמור ופרש"י יש לעיין: אם חטא לשון הרע הוא סיבה להיות ראויים לשעבוד ולהיות נרדים בעבודת פרך – מהי הרבנות בזה ש"אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל" – הרי בכלל מאתים מנה?¹⁵

עוד אינו מובן: בדברי דתן ואבירם ה' לא רק חטא לשון הרע, אלא גם חטא הלשנה (שהלשינו על משה לפרעה¹⁶) – והרי חטא הלשנה עולה בחומרו על חטא לשון הרע (ובלולו): מדוע מדגישים חז"ל שירת משה היתה (רק) בגלל חטא לשון הרע, ולא על עיקר החומר שבדבריהם – חטא הלשנה?¹⁷

(15) ובילקוט פרשתנו עה"פ הביא ג"כ דרש הנ"ל ב' פעמים, אבל בשתיים – כטעם על ה' שעבוד: אומר ה' משה לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה זאת האומה משתעבדת יותר מכל האומות שיש בעולם אכן נודע הדבר החטאה הזאת שלא על חנם משתעבדים. ולאח"כ מביא: מלמד שה' משה מהרהר מה ראה הקב"ה לשעבד ישראל יותר מכל האומות עד שבאו דתן ואבירם שעשו בו דלטוריא. (16) כמו שכ' בתנחומא פרשתנו שם. שמ"ר שם, לא. פרש"י עה"פ ב, טו. ועוד.

(17) כן מפורש בשמ"ר (שם, ל) לפניו שאמרו "נודיע עליך מה עשית למצרי". ואעפ"כ ממשיך "כיון ששמענו נתיירא מלשון הרע", וכן ממשיך בדברי ר"י ב"ר שלום כו', "כיון ששמע דבריו אמר לשון הרע יש ביניהן היאך יהיו ראויין לגאולה כו'". וגם בתנחומא ופרש"י שאינו מפורש שאמרו שילשינו עליהם לפרעה, לכאורה מובן הוא, מזה שגם לשיטתם הם הלשינו עליו, כבהערה שלפניו. וב' דפוס שני וכמה כת"י רש"י (שתח"י) כתוב (גם) "מלשינים". וראה יפה תואר השלם לשמ"ר שם.

(*) וכן הוא גם בפרש"י פרשתנו ב, יג. וצ"ע ההכרח בפשט וכו'. וראה פרש"י לקמן ה, כ. (* בפרש"י "רשעים דלטורין". אבל בפשוט אין פירוש דלטורין מלשינים כ"א הולכי רכיל וכיו"ב, אלא שלפעמים כולל ג"כ מלשינים – ראה ערוך וערוך השלם ערך דלטור.

שנשתעבדו מכל האומות, כיון ששמע דבריו אמר לשון הרע יש ביניהן היאך יהיו ראויין לגאולה לכך אמר אכן נודע הדבר עתה ידעתי באיזה דבר הם משתעבדים". ומפורש יותר בפרש"י עה"ת, שבתחילה מביא "ומדרשו – דאג לוי" על שראה בישראל רשעים¹⁸ דלטורין אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל", ושוב (בד"ה "אכן נודע הדבר") מביא "ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל מכל ע' אומות להיות נרדים בעבודת פרך אבל רואה אני שהם ראויים לכך".

ולפי זה – זה שיש בין ישראל "רשעים דלטורין" הוא סיבה לא (רק) לזה שאינם ראויין להגאל אלא (גם) ל"היותם "ראויים לשעבוד", "להיות נרדים בעבודת פרך" יותר מכל ע' אומות. ותמוה: במה הוא החומר דחטא לשון הרע לגבי ענין זה – יותר משאר ה' חטאים?

ועוד וג"ז עיקר: איך אפשר לומר אשר לה"ר ה' בישראל יותר מבשבעים האומות, שלכן דוקא בניי נשתעבדו ולא ע' האומות?

וכ"ז הוא גם בפרש"י – (בנדר"ד מד' רשו המיישב) פשוטו של מקרא¹⁹.

(11) עה"פ.

(12) בדפוס ראשון ושני, ורוב כת"י רש"י שתח"י – ליתא כל התחלת פרש"י שלפנינו (כפשוטו . . לוי) והתחלת פרש"י היא – "על שראה בישראל כו" (וכיו"ב). אבל בדפוסים שלפנינו ובכ"י כת"י רש"י שתח"י – הוא כפופים (וכן הובא בגורא). ולכ"א אורה תיבת "לו" מיתרת (ובא' מכת"י רש"י שתח"י, דואג הי"י).

(13) בדפוס ראשון ואיזה כת"י רש"י שתח"י "רשעים גמורים". ובעוד כת"י ליתא תיבת "רשעים" בכלל.

(14) ע"ד לשון רש"י בראשית ג, ה.

בגדר עם (גם בפש"ש²¹) ובפ"ע, ורק ביצ"מ נעשו לעם בפ"ע, וכמ"ש²², "לקחת לו גוי מקרב גוי". וענין זה, היותם לעם בפ"ע, פעל בהם אחדות, שנעשו עם אחד, כלומר, שיהיו חפצא אחת של עם, ולא רק קיבוץ של שבעים נפש או י"ב שבטים וכיו"ב (מגוז אחד כו').

ולכן כדי שיהיו ראויים לגאולה, היי-נו שיהיו עם אחד בפ"ע, אא"פ שתהי' הנהגתם באופן של פירוד ומחלוקת, היפך עם אחד.

ואף שענין האחדות שבעם אינו מיו-חד, לכאורה, לעם ישראל דוקא – שהרי כן הוא גם אצל כל האומות, שהיותם לעם תלוי בזה שמתאחדים יחד, ובלי זה אא"פ להיות עם – מ"מ, אצל עם ישראל, גדר האחדות ונחיצותה הוא באופן אחר לגמרי (שלכן, המניעה לגאולה מפני דיטורין שייכת לגאולת ישראל דוקא).

ה. ויש לבאר זה בהקדים מ"ש ה' רמב"ם²³ בריש הל' עבודה זרה²⁴, לאחר תיאור האופן שנתפרסם שם השם על ידי אברהם ואח"כ ע"י יצחק ויעקב – "והי' הדבר הולך ומתגבר בבני יעקב ובנלוים עליהם ונעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה', עד שארכו הימים לישראל במצרים וכו'".

וקשה: אם בהיותם במצרים (לפני ה' שיעבוד) כבר היו בני ישראל, "אומה" – מה נתחדש אח"כ ביצ"מ בענין זה, שהיתה אז, "לידת עם ישראל" (כמבואר בכ"מ, כנ"ל)?

וי"ל שזה מובן ע"פ המשך דברי

ג. והנה במק"א²⁵ איתא, "אמר רב הונא כו' בשביל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא שינו את שמם ואת לשונם ולא אמרו לשון הרע ולא נמצא ביניהן אחד מהן פרוץ בערוה",

אשר אין לשון הרע מפורט כסיבה בפ"ע, אלא כלול בתוך ד' דברים, ואילו לפי דברי התנחומא הנ"ל משמע²⁶ שחטא לשון הרע לחוד יש בידו למנוע מהם הגאולה.

וצריך להבין במאי קא מיפלגי.

[ולכאורה דוחק לומר דפליגי בחומר החטא דלשון הרע – שלפי התנחומא החטא דלשון הרע, "מגדיל עונות כנגד שלש עבירות" (ולכן יש בחטא זה לחוד כדי למנוע הגאולה); ורב הונא שאומר בשביל ד' דברים נגאלו (ולשה"ר הוא רק אחד מהם) קאי בשיטת המ"ד שכל המספר לשון הרע הוא (רק) כאילו כופר בעיקר].

ד. וי"ל נקודת הביאור בזה:

ידוע שבעת יציאת מצרים היתה לידת עם ישראל²⁷, דעך אז לא היו בני

קצור מזרחי לפרש"י כאן. ועוד. אבל ראה נחלת יעקב לפרש"י כאן סד"ה מכאן אנו למדים.

(18) ויקר פ"ב, ה. שהש"ר פ"ד, יב (א). ועוד (נעתיקה התחלתו) (גם) בשמור"ר (פרשתנו) פ"א, כח). וראה גם מכלתא בא שם. ועוד.

(19) בנוגע להסתירה בין שתי הדרשות, שברז"ל הנ"ל מפורש שלא אמרו לה"ר וכאן מפורש יש בנייכם לשון הרע – צ"ל שאח"כ חזרו בהם עכ"פ מחטא זה (ראה המשך הלשון בתנחומא, "ועשה שם כ' שנה והיו ראויין ישראל לגאולה"), וכמ"ש בצידה לדרך על פרש"י כאן (בסופו). וראה כלי יקר עה"פ. שלה"ה קס, ב.

(20) כמבואר בנבואת יחזקאל קאפיטל טז וב-מפרשים שם. וע"ד ההלכה אז היתה גירות דעם ישראל (ראה יבמות מו, א ואילך).

(21) כמ"ש (ויגש מו, ג) לגוי גדול אשימך שם (במצרים).

(22) ואתחנן ד, לד.

(23) שבשבעה זה – כ' טבת – יום פטירתו.

(24) ספ"א.

מצד פעולת העם, (ב) איכות הווייתן לעם היא באופן של נחלה, שבני"הם נחלתו של הקב"ה.

ולכן אין שייך בזה ענין הביטול וההפסק ח"ו, שהרי בחירת הקב"ה הוא ענין נצחי שאין בו שינוי והפסק; וזהו ענינה של "נחלה", דירושה אין לה הפסק.²⁷

ומעתה מובן הטעם שנגאלו ממצרים עם היותם במצב של "חזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן":

ידוע²⁸ שאמיתית ענין הבחירה הוא כשהדבר נבחר רק ברצון הבורח ולא מחמת איזו מעלה בדבר הנבחר. כי כאשר רוצה דבר מפני מעלתו של הדבר ההוא, אין לקרוא בחירה (חפשיה), ש-הרי אז ההכרעה היא לא מצד בחירת ה-בורח, אלא מצד מעלת הדבר הנבחר.

ומכיון שביצי"מ "בחר ה' ישראל ל-נחלה" – לפיכך לא ה' נוגע בזה (כ"כ) מעמדם ומצבם הרוחני (דהיינו מעלתם) של בני"ה, כי הכל ה' מצד בחירתו ית'.

אמנם, כל זה הוא רק בשייכות לשאר עבירות וחטאים, משא"כ בנוגע לחטא לשון הרע, כדלקמן.

הרמב"ם שם, "עד שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן חוץ משבט לוי שעמד במצות אבות כו', וכמעט קט ה' העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן ומאהבת ה' אותנו ומשמרו את השבועה לאברהם אבינו עשה משה רבינו רבן של כל הנביאים ושלחו, כיון שנתנבא משה רבינו ובחר ה' ישראל לנחלה הכתירין במצות כו'²⁹,

שמזה נלמד היתרון בהיותם לעם ל-אחר יצי"מ לגבי זה שהיו "אומה" גם לפני יצי"מ:

גדר ה"אומה" שלפני יצי"מ ומ"ת הוא בזה ש"נעשית בעולם אומה שהיא יודעת את ה'", זאת אומרת: (א) האומה "נעשית" – מעצמה, ע"י פעולת אנשי האומה, יעקב ובניו כו'. (ב) עשייתה וגדרה של אומה זו – "שהיא יודעת את ה'", ש-ידעיה זו היא המאחדת את אנשי האומה להקרא אומה בפ"ע.

ולכן מצד זה יתכן ח"ו ביטול האומה עי"ז "שארכו הימים לישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כמותן כו' וכמעט קט ה' העיקר ששתל אברהם נעקר וחוזרין בני יעקב לטעות העולם ותעיותן".

אבל ביציאת מצרים נתחדש ש"בחר ה' ישראל לנחלה"³⁰, כלומר – (א) היותם לעם ואומה בא מצד בחירת הקב"ה, ולא

(27) ב"ב קלג, סע"א. וראה גם שם קכט, ב.

ועוד.

(28) ראה בארוכה לקו"ש ח"א ע' 5 ואילך.

וש"נ.

(29) ויתירה מזו ע"פ מ"ש אדה"ז בתניא פמ"ט

ש"ובנו בחרת כו' הוא הגוף החומרי הנדמה ב-חומריותו לגוף "אוה"ע" [כי בחירה שייכת דוקא בשני דברים שווים, ולכן בהנשמה שהיא חלק אלקה ממעל ממש (תניא רפ"ב) לא שייך בזה אמיתית ענין הבחירה – ראה לקו"ש ח"ג ע' 219 ואילך] – מובן שדוקא במצב כזה דבני"ה מודגשת בחירת הקב"ה. וי"ל שעפ"י יומתקו דברי הרמב"ם שם שבחירת השם היתה לאחרית היות ישראל במצרים וחזרו ללמוד מעשיהן ולעבוד כוכבים כו'.

(25) ביאור דברי הרמב"ם שם – ראה לקו"ש

ח"כ ע' 21 ואילך.

(26) אף שבפרטיות הגמר ושליומת הבחירה ה' במ"ת (כמי"ש בשו"ע אדה"ז א"ח סי' ס ס"ד ממג"א שם סק"ב: כשיאמר ובנו בחרת יזכור מ"ת, וכמו שגמר הגירות דעם ישראל ה' במ"ת (והתחלתה במצרים), כדאינא ביכמות שם. וראה לקמן הערה

ו. ההסברה בזה:

בלשון הרע – ג' ענינים, בכללות³⁰:

(א) היוק חבירו ע"י לה"ר, כמובן ב- פשטות, ו"אמרו חכמים שלשה לשון הרע הורגת כו"³¹.

(ב) מציאות וגילוי הרע שבאדם, שלכן הוא מספר בגנות חבירו כו'.

(ג) הדיבור דלשון הרע (מה שאחד מדבר על חבירו), גם אם אין רצונו לה- זיק, אפילו כשאין כוונתו לספר בגנותו ואינו מדבר בשנאה³², כ"א עצם הדיבור אודות הרע שבחבירו, פעולתו הלא- טובה של חבירו (וכי"ב) – מורה ומד- גיש את הפירוד והחילוק בין אחד לשני.

והנה, ב' הפרטים הראשונים שב- לה"ר דומה הוא לשאר חטאים: כשם ש- שאר חטאים (בדעות, במדות או במעשה) אינם פוגעים בבחירתו של הקב"ה ב- ישראל, מאחר שהבחירה היא מצד ה- בוחר ולא מצד מעלתו של הנבחר, כן הוא בלשון הרע, שאינו פוגע בבחירת הקב"ה:

אבל זה שלשון הרע גורם לפירוד ומחלוקת, ה"ז בסתירה לבחירה זו. ה- בחירה היא בהמציאות דעם ישראל, עם אחד. כלומר: אף שבחירת הקב"ה אינה בגלל המעלות (הרוחניות) שבבני ישר- אל, כ"א אך ורק מצד בחירתו ית' החפ- שית – מ"מ, צ"ל "חפצא" של עם ישראל שבו היא הבחירה³³; וכאשר יש פירוד

בין אחד לחבירו (בהנהגה חיצונית עכ"פ) חסר במציאותה של החפצא ד- (עם) אחד".

וזהו פירוש דיוק דברי חז"ל שדאגת משה היתה מזה ש"יש ביניכם לשון הרע" (דהיינו אמירתם למשה, "מי שמך לאיש שר ושופט עלינו הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי") – (ולא הדגי- שו הפרט דהלשנה לפרעה) – כי זהו עיקר המונע להגאולה: עצם הדבר שכן ישראל אינו נמנע מדבר לשון הרע על איש אחר מבני" מורה על הפירוד שיש בבני" ולכן זה דוקא (גם אם לא הי' מלשין עליו בפני פרעה) עורר דאגתו של משה ו"אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל".

ז. ועפ"י י"ל, שגם תוכן דברי ר"ה (הנ"ל ס"ג) "בשכיל ד' דברים נגאלו ישראל ממצרים כו", הוא מטעם הנ"ל, היינו שזה נוגע לבחירה הכללית ד- הקב"ה בעם ישראל – אלא ששם המכוון הוא מצד ההבדל של בני ישראל מה- מצריים, ואילו כאן העיקר הוא מצד האחדות דבני" כשלעצמם.

והביאור:

כל ד' דברים אלו, "שלא שינו את שמם ואת לשונם ולא אמרו לשון הרע

בחירת הקב"ה בבני ישראל כעם, ובמ"ת (שהוא ה- גמר והתכלית דיצי"מ, וכמ"ש (פרשתנו ג, יב) "בהו- ציאר את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה", נתוספה בחירה פרטית – בחירת הקב"ה בכל אחד מבני" בפרט [ניש להעיר – חיובי תורה ומצות הם חיובים פרטיים על כו"א מ"ש, וכמודגש בדיבור הראשון דעה"ד (יתרו כ, ב, ואתחנן ה, ו) "אנכי ה' אלקיך" ל' יחיד – שכ"א ה' אומר עמי הדבור מדבר ל"ש יתרו שם (רמז קפ), מפסיקתא דר"כ פ' בחודש השלישי. וראה פסיקתא רבתי פכ"א. רמב"ן יתרו שם). ואכ"מ.

(30) להעיר מלקו"ש חב"ב ע' 67 ואילך.

(31) לשון הרמב"ם הל' דעות פ"ז ה"ג (מערכין ט, ב. ירוש' פאה שבעה"ב 6). וראה גם רמב"ם שם בריש הפרק ובכס"מ שם. ועוד.

(32) ראה רמב"ם שם ה"ד. וש"נ.

(33) ואולי י"ל, דביצי"מ היתה בחירה כללית –

מה שרש"י מחלק דברי השמו"ר כאן, ה"י משה מהרהר כו"ו – (בב' ד"ה ו) לב' ענינים³⁷ (כנ"ל ס"ב):

„ומדרשו דאג כו' אמר מעתה שמא אינם ראויין להגאל“; „ומדרשו נודע לי הדבר שהייתי תמה עליו מה חטאו ישראל . . להיות נרדים בעבודת פרוך אבל רואה אני שהם ראויים לכך“. וב' הקדם:

הטעם (הפנימי) לכך ד' „לשון הרע ו' דילטורין“ פוגע רק ב' „עם ישראל“ ולא בשאר האומות³⁸, מובן ע"פ הידוע³⁹ (וגם בפשוטו ש"מ⁴⁰) שקדושה ענינה אחדות [שלכן נאמר ביעקב „נפש" ל' יחיד – אף שהיו שבעים⁴¹], משא"כ בלעו"ז הוא ב'

ולא נמצא ביניהן אחד מהן פרוץ ב' ערוה – תוכנם וענינם, שבהיותם מיו' חדים במעלות אלו היו מובדלים בנ"י כעם אחד בפ"ע – מהמצריים.

ועם היות שההדגשה במרז"ל זה היא לא רק על שלילת החסרון הפוגם ב' אחדותם בתור עם אחד (שלא . . אמרו לשון הרע כו'), כ"א גם על המעלות (החיוביות)⁴² בפעולת והנהגת כאו"א בפרט – דכ"א לא שינה שמו כו', מ"מ ה' עיקר בזה הוא – מה שהם מובדלים מהמצריים כנ"ל, ולכן גם לה"ר נכלל בד' הדברים כי זה ש' „לא הלשין אחד על חבירו“⁴³ היינו למצריים שביכולתם להרע לבנ"י;

משא"כ בהדרש על הכתוב כאן, ש' משה דאג שמא אינם ראויים להגאל, הכוונה היא מצד חסרון כללי בה' „עם“ בזה שיש בהן „דילטורין“ (ולא חסרון דלה"ר כא' מד' הענינים) – כי החשש כאן אינו שמא ילשינו עליו לפרעה, כ"א ע"ז שהם במצב של פירוד ביניהם (דהיינו הענין הג' דלעיל ס"ו)⁴⁴.

ח. ע"פ כהנ"ל יש לבאר (בפנימיות),

„בזכות ד' (ג') דברים כו'“, ומניעה מלשון הרע לבד אינה סיבה מספיקה להגאל:

משא"כ בהדרש שלפנינו, שהמדובר בפעולת ודיבור לה", הפירוד בין א' לחבירו – היא לבדה סיבה ש' „אין ראויין להגאל“.

(37) בב' כתי"ר רש"י שתח"י – הגירסא: ויירא משה, כפשוטו. אכן נודע הדבר, כמשמעו (ואח"כ ממשיך) ומדרשו דואג כו' על שראה כו' (ואח"כ) אכן נודע הדבר, נודע לי דבר כו'.

(38) להעיר מב"ר ופרש"י נח שבהערה 9 ב' מעלת דור ההפלה על דור המבול ששנאוי המ"ח לוקח וגדול השלום. וי"ל א' דשם מדובר במחלוקת שבמעשה, „דור המבול היו גזלנים והיתה מריבה ביניהם“ (ל' רש"י שם), וזה נוגע גם אצל ב"ג. ובישראל פוגע הפירוד מצד הדיבור דאחד על חבירו, גם בלא הדיק כו'. (ב) לפני יצ"מ ומית דלא היתה עדיין ההבדלה בין ישראל לעמים, פעל ענין האחדות גם בב"ג. וראה לקו"ש ח"ו ע' 55 ואילך. ח"ט ע' 112 הערה 38. וראה גם לקו"ש חכ"א ע' 106 ואילך.

(39) בהבא לקמן – ראה בארוכה תו"ח נח עג, ג ואילך. ד"ה החלצו תרנ"ט פ"ג ואילך (סה"מ תרנ"ט ע' נה ואילך). ועוד.

(40) פרש"י ויגש מו, כו.

(41) ראה ויק"ר פ"ד, ו (פרש"י בהערה ה' קודמת).

(34) להעיר שבמכילתא (בדעת ר"א הקפר) ה' הוא „וכי לא ה' בידם של ישראל ד' מצוות שאין כל העולם כדאי בהם“.

[וחלוק על מ"ד הא' (ר' מתיא בן חרש) שם שהיו ערומים מכל המצוות – ראה פ"י „זה ינחמנו“ ו' מרכבת המשנה למכילתא שם. ובפרש"י בא יב, ו הביא בהמשך לדברי ר' מתיא בן חרש, גם מדברי ר"א הקפר – ראה לקו"ש חט"ז ע' 116 ואילך. ואכ"מ].

(35) ל' רז"ל – בהנשמו בהערה 18.

(36) בסגנון אחר: ברז"ל הגיל בשביל ד' דברים ה"ז סיבה חיובית, זכות שיש להם שהם ראויין לגאולה, כדברי המכילתא שם (ובפסיקתא דר"כ פ') ויהי בשלח, שהש"ר (פ"ד, יב א'), במדב"ר (פ"כ, כב), תנחומא בלק (ט), פדר"א (ספמ"ח) הלשון

להגאל": "נודע לי . . בעבודת פרך . .
ראויים לכך":

(א) מכיון שיש בהם דילטורין – שמא
אינם ראויין להגאל:

אבל מכיון שסו"ס הגאולה עתידה
לבא, לכן –

(ב) "ויאמר אכן נודע הדבר" –
שראויים לעבודת פרך, שכוונתו בזה –
לא שראויים לזה בתור עונש (על חטאם
בלה"ר), אלא, הם ראויים להיות "נרדים
בעבודת פרך", "עבודה קשה המפרכת
את הגוף ומשברתו"⁴¹, למען הכין אותם
להיות ראויים להגאולה:

וכמשנת"ל, ש"ע שבירת רוחם והכ-

נעת גאווותם וישותם (הסיבה), מתבטל
במילא (המסובב –) הפירוד שביניהם –
לה"ר⁴² ודילטורין, שאז ראויים להגאל,
כי שלימות ענין הגאולה הוא לא רק
שהיה עם אחד מצד מעלתם וענינם
(היינו מה ש"לא שינו כו' לשון הרע
כו"ל) "כא" (גם) מצד בחירתו של הקב"ה.

ואז נעשו אומה נצחית, שא"א להם
להתבטל עוד בתור אומה – "בחר ה'
ישראל לנחלה", עם עולם.

(משוחח ש"פ צו תשכ"ו)

אופן דפירוד והתחלקות [דלכן בעשו –
אף שהיו רק שש נפשות נאמר "נפשות"
ל' רבים⁴³].

ושרש הענין (בפנימיות) הוא: פירוד
והתחלקות באים כתוצאה מישות וגאולה,
שמרגיש את עצמו ליש ודבר חשוב,
ולכן אינו יכול להיות באחדות והת-
כללות עם חבירו – כי הזולת ממעט את
מציאותו:

משא"כ בני"י שעליהם נאמר⁴⁴ "כי
אתם המעט מכל העמים – שממעטין
עצמכם"⁴⁵, היינו שהם בביטול (היפך
הישות), ולכן "כא" נותן מקום לזולתו, עד
שהם באחדות והתכללות⁴⁶.

והנה נראה בחוש, שגם מי שיש בו
תוקף הישות והגאולה, הרי כשנמצא ב-
מצב של עבדות ובפרט באופן דעבודת
פרך, הרי זה פועל שבירת ונמיכות רוחו
וביטול ישותו וגאווותו (היפך ממש"נ⁴⁷
וישמך ישורון ויבעט⁴⁸).

וזהו כוונת רש"י בזה שמחלקם לב'
ענינים – ד"דאג . . שמא אינם ראויין

(42) ואתחנן ז, ז. חולין פט, א – הובא בפרש"י

עה"פ.

(43) וראה בהמשך הגמ' (ופרש"י עה"פ) בנוגע

אה"ע שהוא להיפך.

(44) עפ"י תומתק השייכות בין ב' הדיעות

בערכין שם, כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה אין
אני והוא יכולין לדור בעולם כו' ואיכא דמתני לה
על גסי הרוח, דשניהם מאותו הטעם (וכמודגש
בהכתוב (תהלים קא, ה) שהביא מיד הא' "גבה
עינים ורחב לבב גוי"). אלא דמ"ד הא' חשיב מעשה
ופעולת האדם – לה"ר: ואיכא דמתני' חשיב עיקר
הסיבה – "גסות הרוח".

(45) האוינו לב, טו.

(46) ראה גם בהנסמן בהערה 48.

(47) ל' רש"י – פרשתנו א, יג. וראה סוטה יא,

ריש ע"ב ובפרש"י.

(48) וכמ"ש בערכין שם: מה תקנתו של מספרי

לה"ר כו' אם ע"ה הוא ישיפול דעתו שנאמר (משלי
טו, ד) וסלף בה שבר ברוח, ובפרש"י שם: מי ש'
סלף בה וחפץ לסלקה שלא תהא בו עוד ישבור
רוחו. וכמבואר בהסוגיא בגמ' שם, מדרשי רז"ל
ובפרש"י ר"פ מצורע ועוד – בהטעם שלוקחים
למצורע (עץ ארז) ואיוב ושני תולעת.

שמות ג

ב) לשם מה מעתיק רש"י מהכתוב גם תיבת „על” – הרי לפי הנ"ל מבאר רק תיבת „החמור”?

ב. והנה בגמ' איתא שפסוק זה הוא אחד מהפסוקים ששינו ע"ב הזקנים כש- תרגמו את התורה עבור תלמי המלך וכתבו „וירכיבם על נושא בני אדם”, ופרש"י „דמשמע גמל שלא יאמר משה רבכם לא ה' לו סוס או גמל”, ובראב"ע כאן פירש הטעם לשינוי זה „בעבור שהוא דרך גרעון שתרכב אשת הנביא על חמור אחד היא ושני בני”.

ועפ"י יש מקום לומר שכוונת רש"י היא גם ליישב השאלות הנ"ל, מדוע הרכיב משה את אשתו ושני בניו על חמור אחד?¹⁰ (ובפרט שכפי שמסתבר ב-

א. ויקח משה את אשתו ואת בניו וירכיבם על החמור וישב ארצה מצרים ויקח משה את מטה האלקים בידו. ופרש"י „על החמור” – „חמור המיוחד, הוא החמור שחבש אברהם לעקידת יצחק, והוא שעתידי מלך המשיח ל- הגלות עליו שנאמר עני ורוכב על חמור”.

בפשטות כוונת רש"י הוא לבאר מ"ש „על החמור”, בה"א הידיעה, שמה מוכח שהכוונה ל„חמור המיוחד”, ומפרש רש"י את ייחודו של החמור – „הוא החמור שחבש אברהם כ”.

אבל יש להבין:

א) בכדי לבאר ייחודו של חמור זה ה' מספיק לכאורה לומר „הוא החמור שחבש אברהם” ותו לא, שבגלל זה הרי הוא כבר „חמור מיוחד”, ומהו הצורך להוסיף שהחמור שחבש אברהם אבינו ה' לעקידת יצחק (שהרי לא מצינו ב- קרא שאברהם חבש חמור בזמן או לענין אחר). ומה גם להוסיף עוד ש„הוא (ה- חמור) שעתידי מלך המשיח להגלות עליו”, דבר נפלא ונס גדול ביותר, שה- חמור יהי' חי וקיים אלפי שנים! ובפרט שכ"ז אינו נוגע להבנת הכתוב.

(יג) באילו של א"א „מוכן ה' לכך מששת ימי בראשית”.

(6) מגילה ט, א.

(7) ד"ה נושא. ובתוד"ה על „פן יאמר להם וכי לא ה' לו למשה רבכם סוס או גמל”. וראה הגהות הרש"ש שם.

(8) פרשתנו עה"פ.

(9) ראה גם מלאכת הקודש ובאר בשדה על פרש"י כאן. וכ"מ מחדאג מהרש"א מגילה שם. ש"ך עה"ת כאן.

(10) בראב"ע שם מביא „ויפת אמר כי הוא שם המי” (ועד"ז הוא בטור הארוך, אברבנאל ועוד כאן). וממשיך בראב"ע (דלא כיפת), „ואין לתמוה אם רכב גרשום בנו אחרי כי אולי קטן ה' והי' אליעזר בחיקה כי עוד לא ניםול” (וראה גם חזקוני כאן).

(1) פרשתנו ד, כ.

(2) וירא כב, ג.

(3) זכרי' ט, ט.

(4) ראה מפרשי רש"י כאן – קצור מזרחי. באר מים חיים (לאחי המהר"ל). דבק טוב. ועוד.

(5) בגו"א כאן בסופו (וכן בגבורות ה' פכ"ט)

„ואין הפירוש שהחמור ה' חי כ"כ. אבל בפרש"י אינו נחית לתרץ ולבאר זה. ובפשטות משמע כפשוטו, שהוא אותו החמור. וראה רש"י וירא (כב,

(*) ולפי העץ יוסף בתנחומא כאן (כג) זוהי הכוונה בתנחומא. כאדם שאומר יצאו הבהמין [יצאה הבהמה].